

DAGENS FRÅGOR

Svenska atomvapen

Debatten om huruvida vårt försvar bör förstärkas med atomvapen kan sammanfattad studeras i två var på sitt sätt intressanta böcker. I en skrift kallad *Skall Sverige ha atombomb?* (Amsa förlag, pris 3:75) föreligger de anföranden som hölls vid AMSA:s opinionsmöte i Borgarskolan i oktober 1958. I lugn och ro kan man där granska de argument som framförs av de mest prominenta i det läger som bekämpar försvarets modernisering. — Framställningen är genomgående starkt känslomättad. Leninpristagaren *Artur Lundkvist* bidrar för sin del med en dikt, ur vilken några rader må anföras:

Geni och galning. Galning och geni.
Och diktaren repar i stormen
sliten mellan fruktan och hopp. (S. 41.)

Ofta får läsaren ett intryck av, att hr Lundkvists kompanjoner befinner sig i ett liknande predikament. Man blir livligt övertygad om de medverkandes varma hjärtelag och iver för fredens sak; men den som söker efter egentlig argumentering blir ofta besviken.

Några tankar ur arsenalen förtjänar att framhållas. En märklig variant av vad som kan kallas provokationsargument förekommer hos professor *Gunnar Beskow*. Tanken är, att den trygghetsvinst atomvapen skulle ge oss är illusorisk; under alla förhållanden skulle ju f. ö. ingen militär förstärkning vara att påräkna inom de närmaste tio åren. Däremot finner hr

Beskow, att vi genast skulle råka ut för vad han kallar »propagandafaran». Förekomsten av svenska atomvapen, som kan påstås vara potentiella anfallsvapen, skulle kunna ge en angripare en förevändning för att slå till. »Det världshistoriska nya är ju att våld och övergrepp måste moraliskt motiveras, ledningen för ett nutida mångkontinentalt maktblock har att kalkylera med handlingarnas propagandaeffekt.» (S. 46 f.) Hr Beskow antyder också mycket riktigt att han ansluter sig till P. A. Fogelströms bisarra idé att göra Sverige till en rödakorsstat. »Vår egen och andras trygghet gagnas bäst av en praktisk svensk fredspolitik, som gör aggression mot Sverige ideologiskt kostsamt.» Hr Beskow kunde i skrivande stund inte veta nämnvärt mycket om Tibet, men t. o. m. han borde ha uppfattat något om den ungerska tragedien, som kunde ha lärt honom att hela hans konstruktion är illusorisk. Föreställningen att den ryska ledningen, om den önskade angripa Sverige skulle känna sig i bryderi för att hitta en propagandamässig motivering är kanske rörande; att reflexioner av den halten kan framföras i allvarlig debatt är beklämmande.

Professor *Åke Gustafsson* förklarar sig kämpa mot atomrustning »med den grad av förnuft jag äger». Hans förnuft driver honom till en slutsats som han föreställer sig kärnvapeniv-rarna inte har klar för sig: »Sverige kan aldrig bygga upp ett atomförsvar... som kan tävla med eller ens för en kort tid motstå stormakternas,

USA:s och Sovjetunionens.» Han tycks inte vilja försöka tränga in i den tanken, att ingen föreställt sig något sådant, att meningen fastmer främst är att ett svenskt försvar med atomvapen skulle bli i stånd att bjuda ett avsevärt hårdare motstånd mot invasion än vad som eljest är möjligt och därigenom verka avskräckande på en angripare, alltså fredsbevarande.

En viss roll spelar av allt att döma i AMSA:s föreställningsvärld den tanken, att Sveriges övergång till atomförsvar skulle kunna utlösa liknande åtgärder i andra stater, och att detta vore en beklaglig, kanske ödesdiger utveckling. »Om kärnvapnen förblir gigantmakternas monopol: betyder det ökad eller minskad krigsrisk? I alla händelser minskad 'desperadorisk' — färre startknappar på vilka en makthavande galning kan trycka? Ska förebildslandet Sverige gå före som första småmakt att skaffa kärnvapen?» Så långt Beskow (s. 47). Rimligen tror ingen att en svensk galning skulle trycka på den knapp som sätter i gång ett krig. Även om hr Beskow uttrycker sig otydligt torde det vara meningen att den antydda risken skulle uppstå i ytterligare någon annan makt, som av vårt dåliga exempel skulle ledas in i atomvapenrustningar. Hr Gustafsson förmodar också (s. 57), att om Sverige började med kärnvapenprov, skulle sådana följa »säkerligen också i andra länder utanför stormakternas ram». Ingen reflexion synes förekomma över frågan vilka andra stater som kunde sätta freden i fara, än mindre någon förklaring till det besynnerliga antagandet att dessa makter skulle lyssna till Sveriges röst — Frankrike eller Schweiz har som bekant lämnat AMSA:s varningar utan avseende.

*

Det är välgörande att efter studiet av AMSA:s manifest taga del av det mest vederhäftiga bidraget hittills till debatten, den samling av sex fackmannauppsatser som utgivits av Per Edvin Sköld, *Svenska atomvapen*. (Tiden, 9: 75.) Av den emotionella och irriterade stämningen finns här intet, ej heller av grumsigheten och invektiven i AMSA:s polemik. Utrikesexperten *Gösta Bringmark* uppvisar i en stramt hållen översikt hur futila de förhoppningar i själva verket är som knyts till förhandlingarna om nedrustning och atomvapenförbud. De naturvetenskapliga synpunkter som nödvändigtvis måste spela en väsentlig roll — om också inte så avgörande som t. ex. Åke Gustafsson och hans eftersägare gärna vill hävda — granskas av tre fackmän, *T. R. Gerholm*, *A. Engström* och *K. G. Lünning*. Dessa uppsatser visar övertygande, att det visserligen föreligger allvarliga biologiska risker att ta hänsyn till, men att den ohämmade skräckpropaganda som framföres på denna punkt från AMSA måste vara beklämmande överdriven och ensidig. — De tyngst vägande bidragen i boken är kanske de som behandlar de utrikespolitiska och militära aspekterna. Byråchefen *Siegbahn* i UD krossar — suaviter in modo, fortiter i re — de gängse föreställningarna att vi skulle avvika från neutraliteten genom att skaffa atomvapen. Av intresse är också hans analys av påståendet att vi därigenom skulle lägga hinder i vägen för en internationell överenskommelse om förbud: »Det andra argumentet, nämligen att en spridning av atomvapeninnehavet skulle försvåra en överenskommelse om ett allmänt förbud mot dessa vapen, synes emellertid inte vara särskilt starkt. Stormakterna har nu i omkring 13 år diskuterat ett sådant förbud utan att komma till något resultat. Om en ut-

ökning av antalet medlemmar i atomklubben skulle ha någon effekt på dessa förhandlingar, borde den väl snarast gå i riktning mot att påskynda en överenskommelse inför hotet om en ytterligare utökning. Komme stormakterna överens om innehållet i en sådan överenskommelse, är det orealistiskt att tänka sig att några mindre stater skulle kunna vägra att ansluta sig härtil.» (S. 60 f.)

Kapten *Nils Sköld* redogör för de strategiska och taktiska synpunkterna på frågan. Ett utmärkt analyserat exempel från Karelska näset visar hur svårt det måste vara för en försvarare att ta upp kampen mot en angripare som inte behöver räkna med att utsättas för atomvapen, men däremot kan tvinga försvaret att ta hänsyn till en sådan risk.

Riksdagsman *Per Edvin Sköld* har ställt sig bakom det expertarbete som resulterat i den föreliggande skriften. Han redovisar utan omsvep ännu en gång sin övertygelse att vårt försvar måste förstärkas med atomvapen. Det är att hoppas, att hans utomordentliga prestige inom socialdemokratien skall bidra till att underlätta ett positivt ställningstagande från detta håll. Landets statsminister har nyligen upplyst en häpnande allmänhet om att regeringen ansåg sig behöva »ta sig en funderare» på vårt viktigaste försvarsproblem. Det hade varit lämpligt om hr Erlanders funderande hade börjat för några år sedan, så att vi nu hade fått se ett resultat. Efter ett redan för långt dröjsmål vill man hoppas att hr Sköld och hans medarbetare får en chans att bli uppmärksammade under tankemödorna å högsta ort.

Afrikansk kris

Den senaste tidens oroligheter i Nyasaland har inte kommit som någon överraskning för den, som en tid följt

händelseutvecklingen i denna del av Afrika. Alltsedan Centralafrikanska federationen bildades år 1953 genom ett samgående mellan det självstyrande Sydrhodesia samt de båda brittiska protektoraten Nordrhodesia och Nyasaland har konflikten legat latent. Frågan har inte gällt om utan när det yttre lugnet skulle förbytas i sin motsats.

Sett i ett större sammanhang är de gångna veckornas händelser i Centralafrika i allmänhet och i Nyasaland i synnerhet endast ett led i den politiska omdaningsprocess, som kommit att kallas Afrikas frigörelse. Liksom tidigare Asien är Afrika nu i färd med att förvandlas från en av europeiska kolonialmakter styrd kontinent till en av självständiga nationalstater sammansatt världsdel. Men medan Asien kunde frigöra sig från ett kolonialt herravälde under förhållandevis fredliga former är det mycket som tyder på att den afrikanska frihetskampen kan bli våldsam och blodig. Förklaringen härtil ligger i de olika sätt på vilka de båda världsdelarna koloniserades.

Européerna i Asien var på det hela taget antingen administratörer eller köpmän, som sällan — huvudsakligen av klimatologiska skäl — slog rot i det nya landet, utan vanligen var inställda på att återvända till Europa. Till Afrika kom den vite mannen emellertid för att bryta ny mark och bosätta sig. Särskilt den afrikanska kontinentens nordligaste och sydligaste delar lämpade sig utmärkt för en europeisk invandring. Det är i Algeriet i norr samt i Sydafrikanska unionen och i Rhodesia i söder som flertalet afrikanska européer bor. Det är också dessa delar av Afrika som f. n. är denna kontinents oroshärdar.

Den vita emigrationen till Afrika var i princip av samma slag som den europeiska folkvandringen till Ame-

rika, även om den aldrig antog samma proportioner. Men på en väsentlig punkt skilde sig dessa båda utvandringar från varandra. Européerna i Afrika lät den svarta urbefolkningen vara ifred, medan de amerikanska pionjärerna förde ett hänsynslöst utrotningskrig gentemot indianerna. Resultatet är att det i dag finns en konflikt mellan vitt och svart i Afrika, medan Nordamerika inte har något indianproblem, ehuru det har ett negerproblem.

Men det är en stor skillnad mellan rasmotsättningarna i Amerika och i Afrika. I Amerika är det negern som är upphovet till konflikten i den bemärkelsen att han på grund av sin hudfärg utgör ett »främmande» element i ett av vita dominerat samhälle. Det afrikanska rasproblemet har emellertid sin rot i förekomsten av vita. Om det inte fanns bofasta européer i Algeriet, i Rhodesia och i Sydafrikanska unionen skulle det inte finnas några rasmotsättningar där. Detta i och för sig självklara konstaterande ger emellertid inget svar på frågan hur raskonflikten i Afrika skall kunna biläggas. Negern i Amerika vill inte återvända till Afrika, den vite mannen i Afrika avvisar med bestämdhet tanken på att vända »hem» till Europa. Européen i Rhodesia känner sig lika bofast där som svensk-amerikanen i Minnesota. Att återvända till det land varifrån de ursprungligen kom skulle för båda vara liktydigt med en förvisning.

Lika litet som emigranterna till Amerika utgör européerna i Afrika någon social överklass. Huvudparten av de franska colons i Algeriet är småfolk och en stor del av de vita i Rhodesia är arbetare och bönder. Dessa människor lever inte, mätt med europeiska mått, något lyx- och överklassliv. Men de utgör inte desto mindre en privilegierad grupp om

man jämför dem med den färgade urbefolkningen. De är dessutom — och det är detta som förklarar konflikten mellan vitt och svart — fast beslutna att försvara sin privilegieställning.

När Centralafrikanska federationen kom till år 1953 mötte detta en våldsam opposition i dess svartaste och samtidigt ekonomiskt minst utvecklade del, Nyasaland. Förklaringen härtill var en mycket begriplig fruktan från de inföddas sida för att komma under inflytande av européerna i Rhodesia. Det hjälpte föga att federationens officiella målsättning var att skapa ett på samarbete mellan vita och svarta grundat samhälle. Utan att ha försvurit sig åt de sydafrikanska nationalisternas rasideologi, enligt vilken den vite mannen av Gud är insatt att vara den svartes herre, utsätter européerna i Rhodesia de infödda för en behandling för vilken det endast finns ett ord: rasdiskriminering. Inte endast så att den politiska makten genom rösträttsbestämmelser, som berövar personer under vissa inkomst- och bildningsstreck allt inflytande, kommit att läggas i de vitas händer. De infödda hålls, oavsett sina personliga kvalifikationer, nere både ekonomiskt och kulturellt.

De infödda i Nyasaland står på en förhållandevis låg utvecklingsnivå, men de har i Hastings Banda fått en både skicklig och målmedveten ledare. Denne är i sanning en mycket egenartad nationalistledare. Större delen av sitt liv har han nämligen tillbringat i Amerika och Europa. Som 13-åring lämnade han sitt hemland för att via Sydafrika och Förenta staterna hamna i London, där han etablerade sig som läkare. Han släppte emellertid inte kontakten med hemlandet, och kunde på så sätt från England leda motståndet mot Centralafrikanska federationens tillkomst. Först 1958 kom han tillbaka till Nyasaland

som ledare för kongresspartiet, den afrikanska nationaliströrelsen.

Bandas hemkomst har inneburit ett hårdnande motstånd från de inföddas sida gentemot Centralafrikanska federationen. I så måtto har det varit förklarligt att han i samband med det i början av mars i år proklamerade undantagstillståndet berövades sin frihet samtidigt som kongresspartiet förbjöds, som hans agitation haft Nyasalands utträde ur federationen som klart uttalad målsättning. Den omständigheten att federationen obestriddligen varit till ekonomisk fördel för Nyasaland har inte fått Banda på andra tankar. Däremot har några hållbara bevis inte framlagts för den allvarliga anklagelsen att han skulle ha förberett en massaker i värsta Mau-Mau-stil mot européer och med dem samarbetsvilliga afrikaner har någon grund. De som känner honom gör med bestämmdhet gällande att våldsdåd av detta slag är honom främmande. Men att Banda utgör ett hot mot den europeiska befolkningens herravälde är ställt utom allt tvivel.

Centralafrikanska federationens premiärminister Sir Roy Welensky ser som sitt stora politiska mål att i samband med den till år 1960 utsatta författningsreformen få federationen förklarad för federativt samväldets ram. Det skulle betyda att Nordrhodesia och Nyasaland upphörde att vara brittiska protektorat och därmed i viss mån underställda regering och parlament i London. Det är denna utveckling som den afrikanska nationaliströrelsen fruktar mer än någonting annat. Banda och Walensky representerar därför två oförenliga politiska poler. Den sistnämnde har i kraft av sin nuvarande övermakt med stor hårdhet slagit till mot den afrikanska nationaliströrelsen med den officiella motiveringen att återställa lugn och ordning. Han kan lyckas — till en tid.

På längre sikt löser emellertid trupsändningar och undantagstillstånd inga problem, de endast förvärrar dem. Den fruktan de infödda hittills hyst för de vita har nu förbytt i visshet, och de vita kommer endast att öka deras motstånd.

Mest flagrant har nämligen den vita undertryckningspolitiken gentemot de svarta varit i det självstyrande Sydrhodesia, över vilket Storbritannien inte längre har något som helst inflytande. De speciallagar, som Sydrhodesias premiärminister Sir Edgar Whitehead låtit dess parlament anta, har gett myndigheterna extraordinära befogenheter att inskrida gentemot de svartas självständighetssträvanden. Politiskt misshagliga personer kan utan dom och rannsakan interneras på obestämd tid, för de makthavande obekväma organisationer kan förbjudas. I princip skiljer sig därför numera raspolitiken i Sydrhodesia knappast från den i Sydafrikanska unionen.

Det är också, med utgångspunkt från dagens situation, svårt att se hur det skall vara möjligt att förhindra en blodig urladdning mellan européer och svarta. De vita kämpar förtvivlat för att behålla en tidigare privilegierad ställning, men deras numeriska underlägsenhet ger motparten ett kraftigt övertag. De infödda kan också hämta inspiration och förtröstan i den frigörelseprocess, som nu pågår i andra delar av Afrika. I mars 1957 förvandlades den tidigare brittiska kolonien Guldkusten till den oberoende samväldesstaten Ghana. I oktober 1960 vinner Nigeria sin självständighet. Dessa exempel kan inte undgå att få återverkningar på andra håll, i all synnerhet som Ghanas premiärminister Nkrumah framträtt med anspråk på att få leda hela Afrikas frigörelse från ett tidigare kolonialt förtryck. Den afrikanska nationalistkongressen

i Accra i december 1958 har också från europeiskt håll uppfattats som en klar utmaning mot den vite mannens återstående positioner i de svartas världsdela. Sir Roy Welensky har således öppet anklagat Nkrumah för inblandning i Centralafrikanska federationens inre angelägenheter. Motsättningen mellan svart och vitt kan därför mycket väl utvecklas till en inbördesstrid inom det brittiska samväldet, som kan komma att få ödesdigra återverkningar inte bara i Afrika utan i hela den icke-Sovjetdominerade världen. Redan Afrikas ökade strategiska betydelse för den västliga världens försvar gör det till ett intresse för Europa att denna kontinent pacificeras. Tidigare erfarenheter säger att detta endast är möjligt genom att tillerkänna den afrikanska urbefolkningen rätt att styra sig själv. Afrikas frigörelse kan inte hejdas med våld, vilket brittisk opinion att döma av reaktionen till händelseutvecklingen i Centralafrika glädjande nog tycks ha fullt klart för sig. Men det är inte ur den västliga världens synpunkt likgiltigt om denna frigörelse sker med Europas positiva medverkan eller om de svarta med våld måste tillkämpa sig vad de anser vara sin oförytterliga rätt.

Ansvar för ungdomen

Oron inför den tilltagande normlösheten och asocialiteten bland ungdomen har på ett tragiskt sätt bekräftats av de nyligen gjorda avslöjandena om de skandalösa förhållandena i Skövde, där en omfattande och skrämmande promiskuitet bland minderåriga ner till 14–15 år uppdagats. Här skall icke närmare diskuteras de speciella omständigheterna i Skövdefallet, så mycket mindre som utredningen när detta skrivs ännu icke är

avslutad. Det är i detta sammanhang av vikt att understryka, att händelserna visar, att missförhållandena icke är begränsade till storstäderna. Alltför ofta brukar man vid diskussion om ungdomsproblem falla tillbaka på ohållbara antaganden om att dessa till största delen skulle vara avhängiga av några särskilt svårbemästrade faktorer i storstadsmiljön.

Självfallet har det inträffade redan givit anledning till översyn och uppriktning beträffande de åtgärder som kan vidtagas för att hjälpa de inblandade ungdomarna till rätta, och som är minst lika viktigt, förhindra att oarterna breder ut sig. Undersökningarna har redan, som man kanske kunnat vänta, visat att bakgrunden i många fall varit otillfredsställande hemförhållanden. Givet är att vad som från samhällets sida kan göras — vilket kanske alltför ofta är litet nog — måste göras för att råda bot på konstaterade, akuta miljöbrister.

Det står emellertid klart, att det inte räcker med sådana åtgärder. Det är alltför lätt att vid varje uppdykande ungdomsproblem gripa till de i och för sig riktiga talesätten om att det avgörande dock till sist måste vara att vi får goda hem, att föräldrarna måste lära sig att känna sitt ansvar för barnen osv. Välmenande och djupt kända rekommendationer i denna riktning kan tyvärr inte i och för sig i nämnvärd grad råda bot på det onda.

I Skövde diskuterar man ett intressant projekt att konkret göra något för att få en bättre ordning på ungdomen. Det går ut på att genom en frivillig samverkan mellan polis, målsmän, sociala myndigheter och skolor sätta en tidsgräns för ungdomarnas utevistelse på kvällarna. Barn som påträffas ute efter kl. 21 skall få sina namn antecknade och skickas hem av polisen. Vid upprepad förseelse skall

barnavårdsnämnden kontaktas. — Ett liknande system fungerar sedan länge i Hamburg, där man resolut gått in för att hålla ungdomarna borta från s. k. ungdomsfarliga platser. Erfarenheten har visat att detta är ett mycket effektivt medel — ungdomsbrottslighet är i Hamburg av underordnad betydelse. Hos oss utgör den som bekant det allt överskuggande kriminalpolitiska problemet.

Det förtjänar att allvarligt övervägas, om inte Skövdesystemet — som i viss mån prövats även på några andra ställen — borde allmänt införas i våra städer — det är för sent att göra det när en öppen skandal redan hunnit visa behovet. Det är påtagligt, att själva den moderna samhällsmiljön med den oerhörda mängd av intryck från nöjesindustri, massmedia och mindre önskvärda gruppbildningar den utsätter ungdomarna för, måste anses innebära en fara som man i viss utsträckning måste bereda skydd emot. Frihet är det bästa ting — för den henne rätt kan bära. En obegränsad frihet att okontrollerade stryka omkring på kvällarna innebär tydligen för många ungdomar ett större ansvar än de kan bära. Det innebär då den djupaste inhumanitet att inte låta samhället ingripa i tid med tillräcklig kraft.

Goda hem är utan tvivel det viktigaste i uppfostran. Men inte ens goda hem förmår allt — i själva verket visar undersökningarna av ungdomsförbrytare att sådana kan komma även från vad som måste beskrivas som goda hem. Dessutom kommer det givetvis inte att vara möjligt att åstadkomma att alla hem blir goda och effektiva uppfostrare. Just därför är det nödvändigt, att samhället ser till att föräldrarna verkligen får effektiv hjälp i uppgiften att se efter sina barn. Det föreslagna utgångsförbudet är ett av de få konkreta och genom-

förbara förslag som framkommit om hur detta skall ske. Naturligtvis behövs det inte utformas drakoniskt. Det måste endast vara strikt för att sätta auktoritet bakom föräldrarnas ansträngningar för att hålla reda på sina barn — och för att ge en allvarlig tankeställare till de föräldrar som inte insett sitt ansvar.

»Abdikationskrisen»

Den s. k. abdikationskrisen, dvs. omständigheterna kring Gustaf V:s påstådda försök att genom hot om abdikation framtvunga ett medgivande till det tyska kravet om transitering av Engelbrecht-divisionen midsommaren 1941, behandlas i senaste häftet av Statsvetenskaplig Tidskrift. Med hänsyn till att frågan upprepade gånger i vissa radikala pressorgan, främst Dagens Nyheter (fp?), tagits till intäkt för angrepp mot monarkin i allmänhet och den framlidne monarken i synnerhet, är det tacknämligt att den nu blivit föremål för en objektiv och allsidig vetenskaplig utredning. Författaren till uppsatsen om »Gustaf V och den tyska trupptransiteringsfrågan i juni 1941», fil. kand. Stig Plobeck, Uppsala, har gått mycket grundligt tillväga. Han har systematiskt analyserat alla tillgängliga dokument — inklusive socialdemokratiska riksdagsgruppens protokoll från tillfället i fråga, som icke tidigare stått till förfogande — och kompletterat dem med muntliga informationer från bl. a. hrr Domö, Ewerlöf och Skoglund.

Vilka blir då de viktigaste slutsatser man kan dra av hr Plobecks framställning? De kan i korthet anges som följer. Kungen har så vitt man vet aldrig tagit ordet abdikation i sin mun under det samtal mellan honom, statsminister P. A. Hansson och utrikesminister Chr. Günther söndagen den 22 juni, som var utgångspunkten för hela den

förmenta abdikationskrisen. »Troligen har han inte gjort det», skriver hr Plobeck. Han har av allt att döma bara sagt, att om den tyska framställningen skulle avslås, ville han inte vara med. I statsrådsberedningen påföljande dag hade P. A. Hansson utlagt detta så, att kungen förklarat sig vid ett nekande svar svårligen kunna ta ansvar för landets styrelse i fortsättningen. Folkpartiledaren, hr Andersson i Rasjön, berättar i sina memoarer, att han uppfattade statsministerns relation som åsyftande ett direkt, allvarligt menat abdikationshot, men det har framgått att så icke var fallet med flertalet regeringsledamöter, exempelvis hrr Bagge, Bergqvist, Domö, Ewerlöf, Günther, Möller och Sköld, som samtliga uttalat sig i motsatt riktning. Inte heller inom utrikesnämnden, som sammanträdde på måndagseftermiddagen, tycks man ha fått uppfattningen att något abdikationshot förelåg. Icke desto mindre yttrade P. A. Hansson vid sammanträde med den socialdemokratiska riksdagsgruppen på tisdagen, att kungen sagt sig hellre vilja avgå än genom ett nej utsätta landet för krig. Det är att märka att vid de övriga demokratiska riksdagspartiernas samtidigt hållna gruppmöten redovisades kungens positiva ståndpunkt till det tyska kravet utan att veterligt någon abdikationsrisk fördes på tal som en eventualitet att allvarligt räkna med.

Mot denna bakgrund förefaller det minst sagt märkligt, att hr Plobeck anser sig kunna konstatera att »ett reellt hot om abdikation fanns sålunda». Han stöder sin uppfattning dels på P. A. Hanssons referat av kungens yttrande, dels på det famösa telegram från prinsen av Wied, där kungen vid ett samtal med det tyska sändebudet den 25 juni uppges ha yttrat att han »måst gå så långt som till att *tala om sin abdikation*». Om källvärdet hos

den tyska depeschen skall här inte närmare ordas, men så mycket är klart att den avsändes när abdikationsryktet redan kommit i svang och i tydligt syfte att göra intryck på mottagaren, hr Ribbentrop. Vad P. A. Hanssons tolkning beträffar är det anmärkningsvärt dels att den direkt bestrids av det andra närvarande vittnet hr Günther, dels att den skärptes och preciserades från »svårligen kunna ta ansvar för landets styrelse», som orden föll i statsrådsberedningen, till »hellre vilja avgå än att genom ett nej utsätta landet för krig», som orden föll inför riksdagsgruppen. I betraktande av det taktisk-politiska läget är nyansskillnaden symptomatisk. Oväsentligt är knappast heller att P. A. Hansson av praktiskt taget samtliga ledande i situationen initierade politiker var ensam om sin tolkning.

Vad förhandlingarna inom riksdagsgrupperna angår, kan man enligt hr Plobecks åsikt »utan vidare säga, att inte något av de fyra regeringspartierna tog sådant intryck av kungens ord, att dessa kan sägas ha framtvingat medgivandet om genomtransport». Kungens ståndpunkt har haft växlande betydelse påpekar förf. och fortsätter:

Minst har den troligen betytt för högerpartiet. Störst betydelse har den haft inom socialdemokratiska riksdagsgruppen, utan att dock ha inverkat *avgörande* på dennas inställning. Detta är ganska naturligt, emedan kungens inställning presenterades på ett annat sätt inom denna än inom övriga partier. Per Albin Hansson meddelade nämligen gruppen att kungen hotat med abdikation; i de andra grupperna har partiledarna, såvitt jag kunnat döma, inte uttalat sig på detta direkta sätt. De har snarare tillkännagivit kungens önskan att det tyska önskemålet måtte beviljas.

Transiteringsbeslutet hade blivit detsamma, summerar hr Plobeck resultatet av sin undersökning, vare sig kung Gustaf hotat med att avgå eller inte.

Alltså: det kan inte bevisas att kung Gustaf talat om att abdikera. Om han trots detta avsett ett indirekt abdikationshot, kan det inte bevisas ha varit allvarligt menat. Om det tilläventyrs varit allvarligt menat, har det i varje fall inte haft något avgörande inflytande på transiteringsbeslutet.

Det är allt vad som återstår av den radikala indignationskampanjen mot den »kungliga otillbörligheten» för att nu citera salig Aftontidningen (s).

Nej, bra mycket intressantare än det förmenta kungliga maktmissbruket är manövrerna i den socialdemokratiska riksdagsgruppen vid tillfället i fråga. Riksdagsgruppen röstade nämligen, som hr Plobeck meddelar och som länge varit känt, två gånger i saken. Först uttalade sig partiet med överväldigande majoritet för avslag. Därefter röstade man för ett alternativt uttalande, som med 72 röster mot 49 förordnade en eftergift om de borgerliga inte ville medverka till att säga nej, ty då »... ansåg sig gruppen nödsakad att i enighetens intresse medverka till ett tillmötesgående svar om transiteringen av ifrågasatta trupper».

Med hjälp av denna taktiska fint — om man nu inte vill använda ordet hyckleri — plus P. A. Hanssons uttalande om abdikationshotet var socialdemokratin väl rustad för att i sin underhandspropaganda avleda all ev. kritik mot eftergiften från regeringschefens person och den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Diskussionen i transiteringsfrågan har under senare år mycket berört det moraliskt antastliga i riksdagsgruppens förfarande, framhåller hr Plobeck. Det ligger dock utom ramen

för denna uppsats att närmare beröra detta problem, tillägger han med erkännansvärd vetenskaplig upphöjdhet.

Högerns linje — och folkets röst

I tidningen Expressen publicerades för några veckor sedan en Sifo-undersökning i frågan hur vi skall täcka miljardunderskottet i budgeten. 74 % av de tillfrågade 800 personerna på 170 representativa orter ville att statens utgifter kraftigt skulle skäras ned. 62 % ville täcka hela underskottet med besparingar. 12 % kunde vara med om en skatteskärpning, men endast hälften av dem ville täcka hela bristen med skärpta skatter.

Undersökningens resultat är mycket intressant. Även om man gör de självfallna reservationerna att dylika opinionsmätningar bara kan ge en allmän föreställning om trenden i utvecklingen och att människorna kan antagas ha en benägenhet att hellre kräva besparingar än acceptera skatteskärpningar — återverkningarna på den enskilde ligger i det senare fallet närmare — är de anförda siffrorna talande. De visar oförtydligt att en allt starkare opinion för nedskärningar av statsutgifterna börjar utbildas.

Det är en händelse, som ser ut som en tanke, att denna undersökning publiceras just i Expressen. Denna tidning har i många år drivit en radikalt socialliberal politik, där kraven på ökade statliga åtaganden och höjda statsanslag i alla möjliga riktningar, utgjort den centrala linjen. Expressen är emellertid en tidning, vars publicistiska patos är att ge folket vad man tror att folket vill ha. En oroande insikt om att den statliga miljonrullningen blivit impopulär har också på senare tid börjat avteckna sig på tidningens ledarspalter. Den minnesgode läsaren kan där numera

återfinna en besparingsargumentation, som kunde vara tagen ur Svenska Dagbladet av år 1952. Man kan förmoda att opinionsundersökningens resultat ytterligare befäster tidningsledningen i dess nya åskådning. Hur den skall gå i land med uppgiften att förena teori och praktik — dvs. anvisa *var* besparingarna skall göras blir intressant att se.

Man lär emellertid förgäves få vänta på erkännanden från tidningen att utvecklingen givit högerpartiet rätt. Det kan också göra detsamma. Viktigare är att allt fler människor måste säga sig att högerens varningar var befogade, och att dess med sådan konsekvens och skärpa drivna besparings- och skattesänkingslinje varit den riktiga.

Sedan nu folkpartiet närmat sig

högerlinjen, och centerpartiet — låt vara under stor vända och med mycken svårighet att konkretisera sina besparingslöften — börjat följa de andra borgerliga partierna i spåren, kan redan nu vissa huvuddrag i närmast kommande valrörelse skönjas. Förr kunde socialdemokraterna ställa de borgerliga partierna mot väggen med krav på att ange var besparingar skulle göras för att skattesänkningar skulle bli möjliga — en utmaning, som högern villigt antog. Nu är situationen omvänd. Socialdemokraterna får försöka förklara — som alternativ till besparingsförslag — varför skattehöjningar är nödvändiga, skattehöjningar, som numera hårt träffar även deras eget väljarunderlag. Sifo-undersökningen är ett bland många tecken på att detta inte blir lätt.